

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 1(8), 2021

www.scientificartsakh.com

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

«Գիտական Արցախ» պարբերականը պետերկված է www.elibrary.ru կայքում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

The «Scientific Artsakh» journal is posted on www.elibrary.ru website.

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, принятых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных

Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

Журнал «Научный Арцах» размещен на сайте www.elibrary.ru.

«ԱՐՑԱԽ» հրատ. – «ARTSAKH» Publ. – Изд. «АРЦАХ»

ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН

2021

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Լախագահ՝ Արամ ՍԻՄՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

Աննա ԱՍԱՏՐՅԱՆ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Լենա ԱՄՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր (**Տառագոնա, Իսպանիա**)

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հրանտ ԱՎԱԼԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Վլադիսլավ ԳՐՈՒՉԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Կոստորոմա, ՌԴ**)

Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Արման ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ալֆրեդ դե ՉԱՅԱՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Ժնև, Շվեյցարիա**)

Սեյրան ՉԱԶԱՐՅԱՆ, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մարեն ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Օլջտին, Լեհաստան**)

Նատալյա ԿՈՎՎԵԼ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Մինսկ, Բելառուս**)

Վալենտինա ԼԱՊԵՎԿԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Մոսկվա, ՌԴ**)

Օտտո ԼՈՒԻՏԵՐՅԱՆՆԻ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Համբուրգ, Գերմանիա**)

Ռուզաննա ՀԱԿՈԲՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Իրինա ՀԱՅՈՒԿ, փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Լվով, Ուկրաինա**)

Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մուշեղ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Աշոտ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Մաքսիմ ՎԱՍԻԿՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Դոնի Ռոստով, ՌԴ**)

Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 1(8), 2021, Երևան, «ԱՐՑԱԽ» հրատարակչություն, 2021, 280 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2021թ. 1-ին (8-րդ) համարի տպագրությանն աջակցել է «Hi-Arm» բարեգործական հիմնադրամը:

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D. in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D. in Philology, Associate Professor

Members:

Anna ASATRYAN, Doctor of Arts, Professor

Lena ASRYAN, Doctor of History (Tarragona, Spain)

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julietta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Irina HAYUK, Ph.D. in Philosophy, Associate Professor (Lviv, Ukraine)

Mushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Natalia KOVKEL, Ph.D. in Law, Associate Professor (Minsk, Belarus)

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economics, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D. in Economics, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economics, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economics, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Professor

Seyran ZAKARYAN, Doctor of Philosophy, Professor

Alfred de ZAYAS, Doctor of Law, Professor (Geneva, Switzerland)

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 1(8), 2021, Yerevan, «ARTSAKH» Publishing House, 2021, 280 pages.

The publication of the 1st (8th) 2021 «Scientific Artsakh» journal was supported by «Hi-Am» Charity Foundation.

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор
Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор
Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент
Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор
Анна АСАТРЯН, доктор искусствоведения, профессор
Лена АСРЯН, доктор исторических наук (Таррагона, Испания)
Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент
Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор
Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, профессор
Ирина ГАЮК, кандидат философских наук, доцент (Львов, Украина)
Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор
Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор
Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, профессор
Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
Альфред де ЗАЙАС, доктор юридических наук, профессор (Женева, Швейцария)
Сейран ЗАКАРЯН, доктор философских наук, профессор
Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор
Наталья КОВКЕЛЬ, кандидат юридических наук, доцент (Минск, Беларусь)
Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор
Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор
Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор
Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент
Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор
Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор
Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 1(8), 2021, Ереван, Издательство «АРЦАХ», 2021, 280 страниц.

Публикация 1(8) номера 2021 года журнала «Научный Арцах» была осуществлена при содействии благотворительного фонда «Hi-Am».

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ECONOMICS, ЭКОНОМИКА

Նադեժդա Աֆյան, Գարրի Գասպարյան. Հանքարդյունաբերության ոլորտի կայուն զարգացման հեռանկարները Հայաստանում: SWOT վերլուծություն..... 164
Nadezhda Afyan, Garri Gasparyan. Prospects for Sustainable Development of the Mining Industry in Armenia. SWOT Analysis
Надежда Афян, Гарри Гаспарян. Перспективы устойчивого развития горнодобывающей отрасли в Армении. SWOT-анализ

Հայկ Բեջանյան, Լուսինե Խաչիկյան. ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության արդյունքների վերլուծությունն ու արդյունավետության գնահատումը..... 171
Hayk Bejanyan, Lusine Khachikyan. Analysis and Assessment of Effectiveness of RA Monetary Policy
Айк Беджаниян, Лусине Хачикян. Анализ и оценка эффективности денежной политики РА

Անի Գրիգորյան. ՀՀ տնտեսության պարտքային անվտանգության խնդիրները Արցախյան պատերազմի համատեքստում..... 181
Ani Grigoryan. Economic Debt Security Problems of the Republic of Armenia in the Context of the Artsakh War
Ани Григорян. Проблемы экономического долгового обеспечения РА в контексте Арцахской войны

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, PEDAGOGY, ПЕДАГОГИКА

Միշա Թադևոսյան. ՀՀ քրեակատարողական հիմնարկներում ոչ ֆորմալ կրթության կազմակերպման պրակտիկան..... 189
Misha Tadevosyan. Practice of Organization of Non-Formal Education in Penitentiary Institutions of RA
Миша Тадевосян. Практика организации неформального образования в пенитенциарных Учреждениях РА

ՀՈԳԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, PSYCHOLOGY, ПСИХОЛОГИЯ

Սվետլանա Բաղդասարյան. Մոտիվացիոն գործոնների ազդեցությունը կոլեկտիվի հոգեբանական մթնոլորտի վրա. հետազոտության արդյունքների համեմատական վերլուծությունը..... 203
Svetlana Baghdasaryan. The Influence of Motivating Factors on the Psychological Environment of the Personnel: Comparative Analysis of Research Results
Светлана Багдасарян. Влияние мотивационных факторов на психологическую атмосферу коллектива: сравнительный анализ результатов исследования

Մարգարիտա Կարապետյան. Հոգեդիագնոստիկ մեթոդների կիրառման առանձնահատկությունները անձի պաշտպանական մեխանիզմների ուսումնասիրման գործընթացում..... 211
Margarita Karapetyan. Features of Application of Psychodiagnostic Methods in Studying Personal Protective Mechanisms
Маргарита Карапетян. Особенности применения психодиагностических методов при изучении защитных механизмов личности

ՀՈԳԵՂԻԱԳՆՈՍՏԻԿ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱԶԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱՆԶԻ ԴԱՇՏԴԱՆԱԿԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ*

ՀՏԴ 159.9

DOI: [10.52063/25792652-2021.1-211](https://doi.org/10.52063/25792652-2021.1-211)

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ԿԱՐԱԴԵՏՅԱՆ

*Երևանի պետական համալսարանի փիլիսոփայության և հոգեբանության ֆակուլտետի
ընդհանուր հոգեբանություն ամբիոնի ասպիրանտ,
բ.Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
karapetyanmargarita111@gmail.com*

Հողվածի նպատակն է առաջ բաշել և հիմնավորել այն մոտեցումը, ըստ որի՝ հոգեբանական խորհրդատվության մեջ՝ հատկապես անձի պաշտպանական մեխանիզմների ուսումնասիրման գործընթացում, պետք է խստորեն հաշվի առնել հոգեդիագնոստիկ մեթոդների կիրառական առանձնահատկությունները: Մեր խնդիրն է բացահայտել պարտադիր հոգեբանական թեստավորման դերը պրակտիկ թերապիայում, ընդգծել հոգեբանական ճշգրիտ գնահատման մեթոդների՝ մասնավորապես հոգեդիագնոստիկական ստանդարտիկացված թեստերի և պրոյեկտիվ մեթոդի ներդաշնակ համադրման կարևորությունը, փորձել հստակեցնել մեթոդների՝ հիմնավորման ու արդյունավետության տեսանկյունից օբյեկտիվ-սուբյեկտիվ լինելու հարաբերական սահմանը: Որպես օրինակ դիտարկվում է Մակ Կրայթի և Պ. Կոստայի կողմից մշակված և այժմ մարդու անձնային գծերը օբյեկտիվորեն բացահայտող «Մեծ Հնգյակ» մոդելը:

Ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք այն ելրակացության, որ հոգեբանության հետապոտական կամ կիրառական ոլորտում ցանկացած խնդրում դրական արդյունք գրանցելու համար նպատակահարմար է հուսալի հոգեբանական գնահատման (հոգեդիագնոստիկա) և թիրախային հոգեբանական ներապման մեթոդների ներդաշնակ կիրառությունը: Նկատի ունենալով, որ հոգեբանության ոլորտը առանձնանում է մարդու անձնային գծերի և հոգեկան գործընթացների հետ անմիջական առնչությամբ, անդրադարձ է կատարվել նաև մասնագետի առանցքային անձնային առանձնահատկություններին, որոնցից էլնելով էլ վերջինս իրավապար է դիմացինի հոգեկան աշխարհի խճանկարը հավաքելու և տալու դրական արդյունք:

Հիմնաբառեր՝ անձ, հոգեբանական խորհրդատվություն, պաշտպանական մեխանիզմ, հոգեդիագնոստիկա, թեստեր, հարցարան, պրոյեկցիա:

Ներածություն

Դիմելով հոգեբանական խորհրդատվության՝ այցելուն նախ և առաջ ակնկալում է ստանալ մի ամբողջ օգնող-օժանդակող գործիքների համակարգ, որը նրան կօգնի լուծել առօրյա միջանձնային խնդիրները, կշտկի հարաբերությունները մտերիմների հետ, ընտանիքում կամ աշխատավայրում գործընկերների ու թիմի հետ, կընդգծի վերջինս առաջնորդի, ձեռներեցի կամ ուղղակի խմբի լիարժեք ղեկավարի կամ անդամի հմտությունները, նաև ինչու և չէ, հոգեթերապևտի, թրենինգավարի կամ խորհրդատուի

* Հողվածը ներկայացվել է 22.02.2021թ., գրախոսվել՝ 03.03.2021թ., տպագրության ընդունվել՝ 30.03.2021թ.:

այցելությունների և ծախսած գումարի դիմաց կստանա համարժեք մասնագիտական ծառայություն (դրական տրամադրվածություն, ուժ, ավյուն, վաղվա օրվա նկատմամբ հավատ, լավատեսություն և այլն): Ահավասիկ, այստեղից է բխում որակավորված մասնագետի գրագիտության և մասնավորապես հոգեդիագնոստիկ մեթոդներին լավագույնս տիրապետելու անհրաժեշտությունը: Հոգեբանի մոտ այցերն ավարտելուն պես այցելուն ստանում է իր անհատական խնդրի լուծմանն առաջնորդ խորհրդատվություն, որը նա լիովին գիտակցված կերպով կիրառելու է կյանքի տարբեր իրավիճակներում, իրական խնդիրների ի հայտ գալուն պես: Բնականաբար, այցելուն մասնագետ չէ և երբեմն կարող է չնկատել և ռեալ գնահատական չտալ իր հետ կատարվող դրական փոփոխություններին: Իդեալական գնահատել ստացված արդյունքներն անգամ ի զօրու չէ մասնագետ-կոնսուլտանտը (խորհրդատուն): Հետևաբար անկախ այն հանգամանքից, որ անձը ավարտել է խորհրդատվությունը, երբեմն հարկ է լինում անձի՝ հետսեանսային հոգեդիագնոստիկ դիտարկման շարունակություն: Այդ խնդիրը շատ արդիական է ու համակցված, մեծ էֆեկտիվություն է տալիս հոգեդիագնոստիկ մեթոդների՝ մասնավորապես թեստերի կիրառման հետ մեկտեղ: Ինչու՞ է դա այդպես, և մի՞թե բավարար չեն խորհրդատվության ընթացքում անձի մասին հավաքած ինֆորմացիան և անձի մոտավոր նկարագիրը⁵⁹⁰:

Վերը նշված իրավիճակին զուգահեռ նշենք, որ հաճախ առաջին կամ մի քանի հանդիպումների ընթացքում մասնագետը կարող է բարդություն ունենալ այցելուի անձնային հատկանիշների բազմաշերտ ենթատիպերի, խառնվածքի առանձնահատկությունների, հնարավոր է՝ թույլ արտահայտված անձնային հատկությունների ու ենթագիտակցորեն կատարվող սովորությունների մասին լիարժեք պատկերացում ստանալու հարցում⁵⁹¹: Տվյալ բարդությունից խուսափելու համար արդի հոգեբանության մեջ մեծ կիրառություն են գտել տարաբնույթ հոգեդիագնոստիկ թեստերը, որանք օժանդակում են հոգեբանական ներազդման արդյունավետության գնահատմանը: Գրագետ մասնագետը պարտավոր է մի քանի՝ առնվազն երկու անգամ թեստավորել այցելուին միևնույն խորհրդատվությունը և դրանից հետո⁵⁹²: Եվ հետևաբար անձի պաշտպանական մեխանիզմների ուսումնասիրման գործընթացում հոգեդիագնոստիկ մեթոդների կիրառման առանձնահատկությունները պետք է խստորեն հաշվի առնել, ավելին՝ հոգեդիագնոստիկական թեստավորումը պրակտիկ թերապիայի մեջ ավելի շուտ պետք է դիտել որպես կանոն:

Հոդվածի նպատակն է վերլուծել և ամփոփել անձի պաշտպանական մեխանիզմների ուսումնասիրման գործընթացում հոգեդիագնոստիկ մեթոդների ընտրության սկզբունքների պահպանման ու կիրառման առանձնահատկությունները: Հասկանալի է, որ շփման տարբեր ոլորտներում ու գործնական ասպեկտներում հոգեբանական խորհրդատվության բարձր արդյունավետության և օգտավետ արդյունքի հասնելու համար կարևորվում են անձնային որոշ գծեր: Դրանք ինչ-որ չափով օգնում կամ էլ խանգարում են նպատակին հասնելուն՝ լինի միջանձնային շփումներում, թե միանձնյա ինքնուրույն որոշումների կայացման մեջ⁵⁹³: Այդ փաստը կներկայացվի հաջորդիվ՝ հոգեդիագնոստիկական մեթոդների ներկայացմանը զուգընթաց:

⁵⁹⁰ **Немов П.С.** Н 50 Основы психологического консультирования: Учеб. для студ. Педвузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999, С. 5-8, <https://www.klex.ru/3a0>, 29.12.2020.

⁵⁹¹ **Кочюнас Р.**, Основы психологического консультирования, М., Академический проект, 1999, С. 59-66.

⁵⁹² **Ավանեսյան Հ.** Պրոյեկտիվ մեթոդների գիտակիրառական առանձնահատկությունների համակարգումը, Ե., ԵՊՀ հրատ., 2017, էջ 68-71:

⁵⁹³ **Ստեփանյան Ռ., Գալստյան Ա.** Հոգեդիագնոստիկա, Ուսումնական ձեռնարկ/ ԵՊՀ: Կազմ.՝ Ռ. Ստեփանյան, Ա. Գալստյան.- Ե.: ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 62-71:

Պաշտպանական մեխանիզմների գերակայման դեպքում իրականացվող միջոցառումները և դրանց խոչընդոտումը անձնային աճին

Նախքան պաշտպանական մեխանիզմների նկարագրությանն անցնելը՝ նշենք մի քանի գլխավոր և բոլոր մեխանիզմների համար ընդունելի սկզբունք: Հարկ է փաստել, որ գրեթե բոլոր «պաթոգեն» պաշտպանական մեխանիզմները ենթադիտակցական մակարդակում են գտնվում: Մեկ այլ առանձնահատկությունն այն է, որ ժամանակի հետ պաշտպանական մեխանիզմները ենթակա են փոփոխման և ունեն ադապտիվ ֆունկցիա: Կարևոր է փաստել, որ եթե անձն ինքն իր մեջ նկատել է որևէ պաշտպանական մեխանիզմ, ապա այդ պահին այն չի կիրառվում: Ըստ Ֆրեյդի՝ երբ պաշտպանությունը շատ ազդեցիկ է դառնում, սկսում է գերակայել Էգոյին և կրճատել վերջինիս շարժունակությունն ու ադապտացիայի կարողությունը: Վերջվերջո, եթե պաշտպանական մեխանիզմը չզսպվի, Էգոն ամբողջովին օղակված կլինի տագնապի կողմից:

2. Ֆրեյդն սկզբնապես առանձնացրել է պաշտպանական մեխանիզմների 7 տեսակ՝ ռեպրեսիա (ճնշում, դուրս մղում), ժխտում, ռացիոնալիզացիա, ռեակտիվ գոյացություններ, իզոլյացիա, պրոյեկցիա և ռեգրեսիա⁵⁹⁴:

Որպես օրինակ դիտարկենք ռացիոնալիզացիա պաշտպանական մեխանիզմը, որը համարվում է ոչ սովորական պաշտպանական մեխանիզմ, այլ մյուս մեխանիզմների արդարացման միջոց ու հիմնավորում: Այն միշտ տանում է նույն դեպքերի դասավորությանը. ծառայում է որպես ինքն իր Ես-ից իրական դրդապատճառների քողարկման միջոց, բացասական իրողությունը շտկելու կարողությունը դարձնում է դժվար իրագործելի, եթե դրա ռացիոնալ ու թույլատրելի մասնաբաժինը յուրաքանչյուր շարքային, բնականոն կյանքով ապրող անձի մոտ անցնում ու հասնում է սահմանաչափը: Պաշտպանական մեխանիզմի այս մեկնաբանությունը կարող է հիմք հանդիսանալ գնահատման հստակ չափորոշիչներ մշակելու համար: Վ.Ա. Նեգրիյի հեղինակած «Հոգեբանական պաշտպանական մեխանիզմների հոգեդիագնոստիկան և կարգավորումը՝ որպես ուսուցմանը դիմադրության գործոն» հոդվածում անձի պաշտպանական մեխանիզմները դիտվում են որպես կենսահոգեբանական ինդիվիդուալ կայուն ու փակ համակարգին խոչընդոտող ցանկացած փոփոխություն վերացնող կամ կրճատող միջոցառումների մի ամբողջական համալիր: Ներկայացված է պաշտպանական մեխանիզմների դիագնոստիկայի հեղինակային մեթոդիկա: Միաժամանակ ցույց են տրված տվյալ մեթոդիկայի կիրառական ոլորտները, որոնք են՝ պաշտպանական մեխանիզմների դիագնոստիկան, հիպոթեզի առաջադրման համար անհրաժեշտ պրոֆիլի ստացումը, կլինիկական զրույցի ժամանակ հիպոթեզի ստուգումը և ուսուցմանը խոչընդոտող ու արդեն բացահայտված պաշտպանական մեխանիզմների հետ հետագա աշխատանքը⁵⁹⁵:

Հետաքրքրական և դիտարկման արժանի է ռեգրեսիան կամ հետաճը, որը ֆրոստրացիայից խուսանավելու արդյունարար մոդել է: Սա պարզեցված վարքագծին վերադառնալու տեսակ է, երբ ֆրոստրացիայի ազդեցության տակ ունակ չլինելով առնչվել լուրջ ինտելեկտուալ խնդիրների՝ մարդն իրեն տալիս է մեծ Էներգիա և պատրաստվածություն չպահանջող գործունեությանը: Ռեգրեսիան կարող է լինել ժամանակավոր: Պաշտպանական մեխանիզմների երրորդ մեծ ենթախումբ անպատճառ կարելի է նշել ռեպրեսիան կամ արտամղումը: Ֆրեյդն այս մեխանիզմը նկարագրել է որպես հոգեկանի պաշտպանության միջոց, որի էությունը գիտակցությունից ինչ-որ բանի, երևույթի վերացումը, գիտակցությունից դրա՝ որոշակի հեռավորության

⁵⁹⁴ **Райгородский Д.Я.** Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Издание третье, дополненное, Самара: Издательский Дом БАХРАМ-М . 2002, С. 89-94.

⁵⁹⁵ **Негрий В.А.** Психодиагностика и коррекция механизмов психологической защиты как фактора сопротивления обучению // Журнал: Научное мнение, № 3, 2013, С. 175-180.

պահպանությունն է: Դժբախտաբար, արտամղած ամբողջությունը մտում է ենթագիտակցական ոլորտում, գոյատևում որպես հոգու մի մասը և անձի համար շարունակում մնալ խնդիր: Հարկ է փաստել, որ կան համընդհանուր նորմեր, դաստիարակության չափանիշներ, սոցիալական ու մշակութային առանձնահատկություններ, որոնց անձն ուղղակի պարտավոր է հետևել՝ ճնշելով մի շարք բնագոյներ ու գեներտիկ հակվածություններ: Հետևաբար նման խնդրով այցելուին հոգեբանները պետք է ճիշտ ուղղորդեն առօրյա և հասարակական շփումներում հաշվի առնելով անձի ազգային պատկանելությունը, ընտանեկան դաստիարակության առանձնահատկությունները, վարվեցողության նորմերը և մի շարք այլ չափանիշներ⁵⁹⁶: Ռոմանինի այս միտքը ևս մատնանշում է այն գործոնները, որոնք կարիք ունեն հստակ արձանագրման:

Անսա Ֆրեյդի կողմից առաջ բերված և նրա իսկ կարծիքով առավել դժվար բացահայտելի ու հետաքրքրական է սուբլիմացիան: Այս պաշտպանական մեխանիզմի դեպքում անձն ընտրում է իրեն անհանգստացնող և ակունծելի խնդրի շուրջ ապարդյուն մտատանջվելու փոխարեն զբաղվել միգուցե ոչ արդյունաբար, սակայն ստեղծագործ ու էներգետիկ առումով առավել զարգացնող աշխատանքով: Երբեմն հասնելով անձնային աճի և դիպչելով վեհ գաղափարների՝ մարդը բարձրացնում է իր ինքնագնահատականը և հասկանում, որ իրեն սթրեսի մեջ գցած երևույթը այնքան էլ ակունծելի չէ, որքան թվում էր, կամ էլ հաշտվում է այն փաստի հետ, որ որոշ իրողություններ ուղղակի փոփոխման ենթական չեն, և ինքն ի զօրու չէ արմատապես լուծում տալու որոշ հարցերի, որքան էլ մեծ լինի ցանկությունը⁵⁹⁷: Այնուամենայնիվ, զբաղվելով կողմակի աշխատանքով՝ առողջ ու բանական սահմանն անցնելը այստեղ ևս ցանկալի չէ, և ամեն առանձին դեպք պահանջում է հոգեթերապևտիկ տեղին մոտեցում:

Մյուս պաշտպանական մեխանիզմը, որը կոիտարկենք, իր ուրույն տեղն ու նշաշակությունն ունի անձի հոգեկան առողջության պահպանման և ֆրուստրացիաներից ընկրկելու գործում: Այն գիտականորեն անվանվել է պրոյեկցիա: Այս տերմինն անգլերենից թարգմանաբար նշանակում է արտահանում, արտապատկերում: Եզրույթն առաջին անգամ գործածել է Չ. Ֆրեյդը, իսկ հոգեվերլուծության ու հոգեբուժության մեջ հանրաճանաչ է դարձել Ռ. Մյուրրեի կողմից, որը 1939 թվականին թերթապես հիմնադրել է այժմ մեծ համբավ ու գործածություն ունեցող հոգեդիագնոստիկա ուղղվածությունը՝ պրոյեկտիվ թեստերի մեծ արսեսալ մշակելով, որոնք լայն կիրառություն ունեն ենթագիտակցության ուսումնասիրման համար⁵⁹⁸: Պրոյեկցիան մի պաշտպանական մեխանիզմ է, որը բնութագրական է անձի՝ ինքն իր որոշակի հատկանիշների վերագրմամբ մեկ այլ անձի: Ավելի հաճախ իհարկե մենք՝ մարդկային բոլոր առավելություններով ու թերություններով ի ծնե օժտված անհատներս, հակված ենք դիմացինին վերագրել ոչ թե այն դրական և հասարակության մեջ ընդունելի հատկանիշները, այլ բացասականը, որը անձը թաքցնում է ենթագիտակցական մակարդակում⁵⁹⁹: Ստեղծված խնդրահարույց իրողության մեջ պրոյեկցիայի հայտնաբերման դեպքում հոգեթերապևտիկ մոտեցումը արդյունավետ դարձնելու նպատակով մասնագետը պետք է համակ ուշադրությամբ լսի այցելուին, ընթացքում ֆիքսի այլոց մասին վերջինիս արտահայտած կարծիքները և այդպիսով հասկանա այցելուի իրական մարդկային տեսակն ու բնույթը, քանի որ նա կարտապատկերի իր իսկ

⁵⁹⁶ **Романин А.Н.**, Основы психотерапии: учебник / А.Н. Поманин, М. : КНОРУС, 2006, С. 170.

⁵⁹⁷ **Райгородский Д.Я.**, Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Издание третье, дополненное, Самара: Издательский Дом БАХРАМ-М . 2002, С. 87.

⁵⁹⁸ **Романин А.Н.**, Основы психотерапии: учебник / А.Н. Поманин – М. : КНОРУС, 2006, С. 176.

⁵⁹⁹ **Райгородский Д.Я.**, Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Издание третье, дополненное, Самара: Издательский Дом БАХРАМ-М . 2002, С. 92.

բացասական բնութագրական գծերը՝ նկարագրելով մյուսներին, որոնք իր պես չեն մտածում և իր կարծիքը չեն կիսում այս կամ այն հարցի շուրջ⁶⁰⁰:

Չոգեվերլուծության մեջ ավանդաբար ընդունված է պաշտպանական մեխանիզմների դիագնոստիկական իրականացնել պրոյեկտիվ մեթոդների կիրառությամբ, սակայն վերջիններս եզրույթի նեղ իմաստով թեստ չեն կարող համարվել, քանի որ թեստի անհրաժեշտ ու բավարար չափանիշները հետևյալն են՝ ներկայացվածի ստանդարտիզացված լինելը և արդյունքների մշակումը, արդյունքի անկախությունը փորձարարական իրավիճակից և փորձարկողի անձից և, վերջապես, ինդիվիդուալ տվյալների համադրումը նորմատիվների հետ: Իսկ վերջիններս ստացվել են նույնատիպ պայմաններում բավարար ներկայացուցչական խմբում: Ելնելով տվյալ չափանիշներից՝ կարելի է փաստել, որ պրոյեկտիվ տեխնիկան բավական անկատար է և ոչ օբյեկտիվ⁶⁰¹:

Անձնային աճի հիմնական բնութագրիչներն են՝ ուղղվածությունը կամ հակվածությունը, մասշտաբը և ակտիվությունը: Արդի հոգեբանության մեջ անձնային աճը չափելի մեծություն է: Այն սերտորեն կապված է այն բոլոր դրական ու շոշափելի փոփոխությունների հետ, որոնք պատահել են անձի Ես-ի հետ ինչ-որ ժամանակահատվածում: Եվ ինչպես էլ որ անվանենք այդ փոփոխությանը՝ անձնային աճ, անձի Ես-ի աճ կամ զարգացում, անձնային զարգացում և այլն, միևնույն է, տարբեր անվանումների տակ ամփոփված է անձի հիմնական առնագրի կայունացում, անձի Ես-ի հետ կատարված դրական տեղաշարժ և անձնային ներքին պոտենցիալի հզորացում: Անհասկանալի է, թե ինչ է կատարվել անձի հետ, անբացատրելի է տեսանելի փոփոխությունը, սակայն մի զգալի բան փոխվում է, դառնում է այլ: Մարդը դառնում է ավելի խորը, ուժեղ, ներթնապես ավելի հարուստ, սկսում է իր կյանքն ավելի հմտորեն կառավարել և ճիշտ ու նպատակահարմար որոշումներ կայացնել: Անձի Ես-ը դառնում է ավելի ճկուն ու հարմարվող արտաքին գործոններին ու միջավայրին⁶⁰²:

Եզրափակելով որոշ պաշտպանական մեխանիզմների մասին ուսումնասիրությունը և նկարագրելով դրանց անբակտելի կապը ու նաև խոչընդոտումը անձնային աճին՝ հարկ է նշել, որ ամեն դեպքում ցանկալի է ամեն իրադրության մեջ աշխատել լինել իրատես և չկորցնել իրականության զգացումը: Նշենք, որ Ֆրեյդն ինքը, հայտաբերելով պաշտպանական մեխանիզմների որոշ տեսակներ, այն մտքին էր, որ հոգեվերլուծաբանի խնդիրը կոնֆլիկտի պատճառը գտնելը և այցելուի գիտակցականին հասցնելն է: Չիպոկրատի խոսքով՝ «բնությունը կրուժի»⁶⁰³: Չոգեբանական խորհրդավորության գործընթացում բացի անձի՝ ինքն իր հոգեվիճակի շուրջ սուբյեկտիվ նկարագրությունից, կարևոր է նաև նույն հոգեվիճակի ճիշտ, օբյեկտիվ գնահատականը: Այս վերջին հարցի պատասխանը տալիս է հոգեդիագնոստիկական, որի զինանոցում կան բազմաթիվ մեթոդներ: «Դիագնոզ» (հուն.՝ diagnosis - ճանաչում, dia - առանձին, gnosis - գիտելիք) եզրույթը հունարենից թարգմանաբար նշանակում է ինչ-որ բանի ճանաչում, բացահայտում: Բժշկագիտության բնագավառում այն թարգմանվում է ախտորոշում, որը ընդունելի է: Ըստ «Պրոյեկտիվ մեթոդների գիտակիրառական առանձնահատկությունների համակարգումը» գրքի հեղինակ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր,

⁶⁰⁰ **Романин А.Н.**, Основы психотерапии: учебник / А.Н. Поманин – М. : КНОРУС, 2006, С. 176-177.

⁶⁰¹ **Пантилеев С.Р.**, Жилина Е. Ю. Методика диагностики защитных механизмов личности // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология, 2009, С. 67-79.

⁶⁰² **Козлов Н.И.**, Психоголос, Энциклопедия практической психологии, мужской и женский взгляд на личность, личностный рост и развитие, <https://www.psychologos.ru/articles/view/muzhskoy-i-zhenskoy-vzglyad-na-lichnostzpt-lichnostnyy-rost-i-razvitiye>, 11.05.2020.

⁶⁰³ **Романин А.Н.**, Основы психотерапии: учебник / А.Н. Поманин – М.: КНОРУС, 2006, С. 179-182.

պրոֆեսոր Յ.Ավանեսյանի՝ հոգեբանության և մասնավորապես հոգեբանական ճանաչման կամ գնահատման պարագայում ավելի ճիշտ է պահպանել հունական արմատը և գործածել «հոգեդիագնոստիկա» բառը⁶⁰⁴: Եթե փորձենք մեկնաբանել «հոգեբանական դիագնոզ» եզրույթը, ապա կարելի է ասել, որ այն ախտորոշում է անձի հոգեկան առանձնահատկությունները՝ դիտելով դրանք անձի դինամիկ կառույցում, բացահայտ դարձնելով դրանց ի հայտ գալու պատճառահետևանքային կապերը, նաև առավել տիպաբանորեն մոտեցում ցուցաբերում անձի առանձնահատկությունների ախտորոշմանը: Նման կոնտեքստում ավելի գերադասելի է օգտագործել հոգեդիագնոստիկա կամ «հոգեբանական գնահատում» (psychological assessment) տերմինը, որը չի խեղաթյուրում բժշկական ու հոգեբանական կոնսուլտացիաների հստակ սահմանագիծը: Հետևաբար «հոգեախտորոշում» բառացի թարգմանությունը ճիշտ և նպատակահարմար չէ⁶⁰⁵: Հատուկ մշակված հարցարանների, հոգեբանական թեստերի միջոցով գնահատումը կամ ճանաչումը իրականացվում է մշակված նորմերին կամ հատուկ չափանիշներին համապատասխանությունը ճշգրտելու համար:

«Մեծ հնգյակ» հարցարանի դիտարկումը անձնային բացասական գործոնների և անձի պաշտպանական մեխանիզմների հետ համադրման տեսանկյունից

Այժմ որպես օրինակ դիտարկենք 1983-1985 թթ. -ին ամերիկյան հոգեբաններ Մակ՝ Կրայթի և Պ. Կոստայի կողմից մշակված անձնային հնգագործոն հարցարանը կամ «Մեծ հնգյակ» (BIG FIVE) կոչվող թեստը, որը արդի չափանիշներով համարվում է լիովին բավարար անձի հոգեբանական օբյեկտիվ պատկերը կամ անձնային օբյեկտիվ մոդելը ստանալու համար: Ավելի ուշ մեթոդիկական վերամշակվեց այլոց կողմից և ներկայացվեց ՆեՌ-անձնային հարցարան (NEO, (անգլ. Neuroticism, Extraversion, Openness) կամ ՆեՌ-Պի-Ռ (NEO-PI-R) անձնային հարցարան վերջնական տեսքով:

Այն ըստ ոլորտների անձնային անթիվ բնութագրերի խմբավորման յուրատեսակ միասնական համակարգ է: Հոգեբանական դաշտում նման մեթոդիկայի ընդունումն ու ներդրումը հիմնված է հոգեվեգվաբանական մոտեցման ու գործոնային վերլուծության մեթոդի վրա: Անձի հինգ հիմնական գծերն են՝ նեյրոտիզմը (neuroticism), էքստրավերտությունը (extraversion), լայնախոհությունը կամ բացությունը փորձին (openness to experience), բարյացակամությունը (agreeableness), բարեխղճությունը (conscientiousness): Վերջիններս միմյանցից անկախ, ժամանակի մեջ կայուն ֆակտորներ են⁶⁰⁶: «Մեծ հնգյակ»-ի անկախ ցուցանիշների չափումը կատարվում է վերը նշված նույնանուն թեստով: «Մեծ հնգյակ» թեստը բաղկացած է 75 զույգ խթանիչ իմաստավորում ունեցող հարցերից, որոնցից յուրաքանչյուրն իրենց հերթին պարունակում են իրարամերժ երկու հարցադրումներ, որոնք նկարագրում են մարդու վարքագիծը: Քանի որ «Մեծ հնգյակ» մոտեցումը շոշափում է միայն անձնային դրական կողմերը՝ չընդգծելով անհատի բացասական դրսևորումները, այժմ լայն կիրառություն է ստացել «Մուրճ եռյակ» եռագործոն մոդելը: Այն ներառում է նարցիսիզմ, փսիխոպատիա և մաքիավելիզմ անձնային գծերը, որոնց միջև հայտնաբերվել են դրական կոռելացիոն կապեր⁶⁰⁷:

⁶⁰⁴ Ավանեսյան Յ., Պրոյեկտիվ մեթոդների գիտակիրառական առանձնահատկությունների համակարգումը, Ե., ԵՊՀ հրատ., 2017, էջ 19-21:

⁶⁰⁵ Ստեփանյան Ռ., Գալստյան Ա., Հոգեդիագնոստիկա, Ուսումնական ձեռնարկ/ ԵՊՀ: Կազմ.՝ Ռ. Ստեփանյան, Ա. Գալստյան.- Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2012. էջ 5-6:

⁶⁰⁶ Хромов А.Б., Пятифакторный опросник личности: Учебно-методическое пособие, Курган: Изд-во Курганского гос. университета, 2000. – 23 էջ, <http://osp.kgsu.ru/hromov/5faktor.pdf>, 22.08.2020.

⁶⁰⁷ Սերոբյան Ա., Անձնային գործոնների փոխկապակցվածության խնդիրը անձի ուսումնասիրման «Մեծ Հնգյակ» և «Մուրճ եռյակ» մոդելներում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն» / ԵՊՀ հրատ., 2019, էջ 62-73:

Իր հերթին հոգեբանական թեստերի կիրառական ոլորտը նույնն է բոլոր երկրների ժողովուրդների ու մասնագետների համար, սակայն անհրաժեշտ է և պարտադիր, որպեսզի հոգեդիագնոստիկ թեստերը (սաև հոգեդիագնոստիկ պրոյեկտիվ թեստերը) լինեն հայերեն տեղայնացված և որ կարևոր է՝ շարունակական: Վերջինս ենթադրում է թե՛ փոխառնված, թե՛ հայրենական թեստերի կատարելագործում, նորացում, անվերջ մշակման միտում: Դրվում է սաև մեկ պահանջ-պարամետր՝ նյութի օրիգինալությունը: Արտասահմանյան՝ սկզբնաղբյուր հանդիսացող գրականությունից թարգմանության ժամանակ գրականությունը չպետք է կորցնի իր օրիգինալությունը: Այս գործոնը խստագույնս կարևորվում է, քանի որ մենք՝ հայերս, չհանդիսանալով հոգեբանական գիտության սկզբնավորման օրրան, օգտվում ենք այլոց աշխատություններից, որոնք անհրաժեշտաբար պետք է հանդիսանան մայր-օրինակ և ոչ թե՛ ինչ-որ երրորդ կողմի՝ ինքն իր ազգային առանձնահատկություններին համապատասխան տեղայնացված նյութ կամ անհաջող թարգմանություն⁶⁰⁸: Անձի առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը պահանջում է բազմակողմանի ու համալիր մեթոդների կիրառում տարբեր բնույթի ստանդարտիզացված, վերբալ ու պրոյեկտիվ թեստերի համադրման միջոցով: Այս ուղղությամբ հետաքրքրական աշխատանք է կատարել Աստղիկ Սերոբյանը, որ իր գիտական հոդվածում ցույց է տվել վերոնշյալ հոգեդիագնոստիկ պրոյեկտիվ թեստերում անձնային գծերի փոխկապակցվածությունը, սաև դրանցից մեկի կամ մի քանիսի ի հայտ գալու դեպքում վերջիններիս արտահայտվածության աստիճանը: Վերլուծության միջոցով փորձ է արվում բացահայտելու «Մուլթ Եռյակ» գործոնների պայմանավորվածությունը անձնային գծերով: Գծային ռեգրեսիոն վերլուծությունը հանգեցնում է այն արդյունքին, որ մաքիավելիզմ, նարցիսիզմ և փսիխոսոպապիա ռեգրեսիայի անկախ փոփոխականները միմյանցից իրականում անկախ չեն: Ավելին՝ պարզվում է, որ $p < 0,001$ նշանակալիության աստիճանի դեպքում «Մուլթ Եռյակ»-ի մոդելում փսիխոպատիան ու նարցիսիզմը համեմատաբար միմյանցից անկախ գործոններ են, իսկ ամենամեծ կշիռն ու դերն ունի մաքիավելիզմը, այսինքն՝ վերջինս նարցիսիզմի ու փսիխոպատիայի արտահայտվածության չափն է տալիս: Միևնույն ժամանակ մաքիավելիզմի համար դրական կանխորոշիչ են նարցիսիզմն ու փսիխոպատիան: Սակայն կատարված հետազոտության արդյունքում «Մուլթ Եռյակ» գործոնների լիակատար փոխկապակցվածությունը լիովին չի բացահայտվում, ստույգ է այն փաստը, որ երեք գործոնները միմյանցից անկախ չեն⁶⁰⁹:

Ներմուծելով անձնային 5 հիմնական գծերը և կատարելով ռեգրեսիա՝ դուրս է բերվել մի շատ հետաքրքրական փաստ, այն, որ նարցիսիզմը լիովին բացասական գիծ դիտել պետք չէ, այն դրական դրսևորում է և միջանձնային հարաբերություններում կարող է շատ պիտանի դեր խաղալ: Ստացվում է, որ մաքիավելիզմը հիմնաբարային գործոն է նարցիսիզմի ու փսիխոպատիայի միջև, իսկ նարցիսիզմն ու փսիխոպատիան միմյանցից անկախ են:

Վերլուծության այրյունքում կարող ենք եզրակացնել, որ պաշտպանական մեխանիզմների փոքր մասնաբաժին առկա է և թույլատրելի բոլորի մոտ, սակայն երբ այն գերազանցում է որոշակի իրական սահմանները, դառնում է մասնագիտական միջամտության ենթակա երևույթ, ինչի մասին հիշատակել է Դ.Ե.Ռայգորոդսկին: Չետևաբար անկախ այս կամ այն անձնային գծերը բացահայտող հոգեբանական թեստի

608

Ավանեսյան Զ., Զայրապետյան Դ., Զովհաննիսյան Զ., Զովհաննիսյան Ս.

Չոգեախտորոշիչ համակողմանի մոդելի մշակման հիմնախնդիրը/ Չոգեբանությունը և կյանքը, Երևան «Ձանգակ-97», 2008 թ. (1-2), էջ 9:

609

Սերոբյան Ա., Անձնային գործոնների փոխկապակցվածության խնդիրը անձի

ուսումնասիրման «Մեծ Զնգյակ» և «Մուլթ Եռյակ» մոդելներում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Չոգեբանություն» / ԵՊՉ հրատ., 2019, էջ 62-73:

պատասխանները ունենալու հանգամանքից, միևնույն է, անհերքելի են մտում հոգեբանական պաշտպանական մեխանիզմների կամ գոնե դրանցից մեկի (եթե ոչ մի քանիսի սիներգետիկ էֆեկտի) ազդեցության կարևորությունը ստացվելիք իրական արդյունքի վրա⁶¹⁰: Չենք ընկրկի օգտագործել անգամ ստացված պատկերի «խեղաթյուրում» արտահայտությունը, և որակավորված մասնագետի գործի դժվարեցումն այդ թեկուզ մեկ թաքնված մեխանիզմի՝ անձի մոտ առկայության պատճառով:

Անհերքելի է նաև «Մեծ հնգյակ» և «Մուրթ եռյակ» մոդելներում ընդհանրացված անձնային գծերի կանխորոշիչ դերը հոգեբանական խորհրդատվության մեջ:

Եզրակացություն

Չոգեդիագնոստիկական մեթոդիկաների արսեսալը չափազանց լայն է, հետևաբար հայտնի են տարբեր դասակարգումներ, բազմազան մոտեցումներ ու խմբավորումներ: Իրենց հերթին հոգեդիագնոստիկական մեթոդիկաներում թեստերի կիրառությունը բավական ծավալուն և հոգեդիագնոստիկական մեթոդիկաների արդյունքը ներկայացնող համակարգ է: Թեստերը, կախված կիրառման նպատակից ու նշանակությունից, առանձնացվում են ամենատարբեր խմբերի մեջ: Դրանցից են՝ հարցարան-թեստերը, հաստատող պարունակությամբ թեստերը, արդյունք ցույց տվող թեստերը, գործողություն արտահայտող թեստերը, ֆիզիոլոգիական (օրգանիզմի պատասխան ռեակցիան ի հայտ բերող) թեստերը և այլն:

Այսպիսով՝ հոգեդիագնոստիկ մեթոդների հիմնավորման ու արդյունավետության տեսանկյունից առաջատար է կիրառված մեթոդի օբյեկտիվ-սուբյեկտիվ լինելու գործոնը: Վերջիններս հստակ տարանջատված չեն, քանի որ առաջինի դեպքում միևնույն է հասցվում հոգեբան-դիագնոստի գործոնը, մյուսի դեպքում մեթոդիկայի վերջնարդյունքը կախում ունի մասնագետի փորձից ու ինտուիցիայից: Այս երկու մեթոդիկաների մեջ կիրառվում են տարաբնույթ տեխնոլոգիական օպերացիաներ, և այդտեղից նրանց դասակարգումը օպերացիոն է: Նաև շատ կարևոր է հստակ գիտակցել այն հանգամանքը, որ եթե օբյեկտիվ թեստավորման դեպքում անձին տրվում են ինտելեկտուալ և անձնային հատկանիշները պարզող, առանձնահատկությունները կամ միզոցե ձեռքբերումները բացահայտող թեստային հարցեր, և արդյունքը պարզում ու արձանագրում է մասնագետը, ապա սուբյեկտիվ մեթոդիկայի դեպքում պրոցեսի ընթացքն ու վերջնահաշիվը ակնհայտորեն այլ է: Փորձարկվողը դիտում ու գնահատում է արտաքին օբյեկտներն ու հասկացությունները, և ինքն իրեն է գնահատում: Հետևաբար չկա էքսպերտային գնահատական, օբյեկտիվ արդյունքների համադրում, ինչպես ստանդարտիզացված թեստերի դեպքում, երբ մասնագետը հետևում է կոնկրետ մեթոդիկայի, շեշտադրում է փորձարկվողի վարքագծային կամ անձնային կոնկրետ հատկանիշներ, կազմում բացահայտող տիպիկ թեստ, մտնում բուն էության մեջ: Սուբյեկտիվ մեթոդիկայի վառ օրինակներ են մեր դիտարկած պրոյեկտիվ թեստերը, որոնցում թեստային ստիմուլը շեշտված չէ, չկան ցուցումներ և ստացված պատասխանի ընտրանքային դաշտը լայն մասշտաբ է զբաղեցնում:

Ընդհանրացնելով կարելի է նշել, որ պրոյեկտիվ թեստերը կարելի է կոչել յուրօրինակ «ազատ թեմայով շարադրություն»: Նման թեստերի արդյունքները տարաբնույթ պատկերներ են կամ տեքստեր: Վերջնարդյունքը կախված է փորձարկվողի փորձից, անձնային հատկություններից, արժեհամակարգից, ինչը խիստ սուբյեկտիվ է, քանի որ այս կամ այն պատկեր-տեքստ-պատասխանը անձը ընտրում է իր ներքին մոտիվներից ելնելով: Եվ հենց դա էլ թույլ է տալիս, որպեսզի պրոյեկտիվ թեստերը հանդիսանան հոգեդիագնոստիկական լուրջ մեթոդիկա, որը կոչված է բացահայտելու

⁶¹⁰ Райгородский Д.Я., Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие.- Самара: Издательский Дом «БАХРАМ-М», 2001. – 672 С., <https://brainmod.ru/tests/manual/psychological-defense/>, 10.12.2020.

անձի մղումները, ռեալ արժեհամակարգը և ավելի խորին անձնային շերտերը, որոնք, օրինակ, ոչ միշտ են լիովին բացահայտվում ստանդարտիզացված՝ ստույգ ստիմուլով թեստերի դեպքում, և կամ էլ հաճախ լիովին չեն էլ սանձվում ու տրվում հոգեթերապիային կամ այլ հոգեդիագնոստիկ մեթոդիկայի: Վերոնշյալից բխող եզրահանգումն այս սուբյեկտիվիզմն է, որը պետք է ընդունել որպես անձի բացահայտման օբյեկտիվ գնահատական, քանի որ հենց այստեղ է, որ չկա մասնագետի որակավորման հարց ու ազդեցություն, կա անձնային սուբյեկտիվիզմի ստացված փաստ, անձնային պրոֆիլի իդեալական ստացում, որը միգուցե հենց ամենառեալն է գոյություն ունեցողներից⁶¹¹:

Սակայն պրոյեկտիվ ու ստանդարտիզացված թեստերի համադրման և այս վերջին պնդման մեջ ևս կա ինքնատիպ հակասություն, այն է՝ ոլորտի աշխատողների կողմից ցածր մեթոդաբանական կուլտուրայի և պարագիտական պրոյեկտիվ թեստերի կիրառական տարածվածությունը, նաև ստացված պատկեր-տեքստ-պատասխանը ոչ գիտատեխնիկական գործիքահամակարգի օգտագործմամբ մեկնաբանելը, ինչը բերում է այնպիսի արտեֆակտների ի հայտ գալու ռիսկին, ինչպիսիք են՝ արոյունքի գործիքային սխալը և հոգեդիագնոստի սուբյեկտիվ սխալը: Մինչդեռ պրոյեկտիվ թեստերը գիտատեխնիկական տեսանկյունից ևս հանդիսանում են հոգեդիագնոստիկական փորձագիտական գնահատման մեթոդի տարատեսակ և ըստ այդմ պետք է բավարարեն մեթոդի բոլոր ընդունված չափանիշներին:

Ահավասիկ, այս մեթոդիկաներով ավելի հուսալի և վալիդ տեղեկություն ստանալու միակ ուղին մի քանի անկախ էքսպերտ-մասնագետների արոյունարար գնահատականը ստանալը և այդ գնահատականների ստուգումն է՝ միմյանց հետ համաձայնեցնելով:

Ընդ որում, բոլոր այդ մասնագետները պետք է ընդհանուր հոգեբանական որակավորում և տվյալ կոնկրետ մեթոդիկայով զբաղվելու միասնական մասնագիտական փորձ ունենան:

Մեծ հաշվով ասած՝ հոգեբանական ոլորտում ցանկացած խնդրում լավագույն արոյունք գրանցելու համար ցանկալի է հուսալի հոգեբանական գնահատման (հոգեդիագնոստիկա) և թիրախային հոգեբանական ներազդման (խորհրդատվություն, թերապիա, թրենինգ) մեթոդների ներդաշնակ համադրությունը, որը կունենա լուրջ գիտական հիմնավորում:

FEATURES OF APPLICATION OF PSYCHODIAGNOSTIC METHODS IN STUDYING PERSONAL PROTECTIVE MECHANISMS

MARGARITA KARAPETYAN

*Yerevan State University, Faculty of Philosophy and Psychology,
Chair of General Psychology, Ph.D. Student,
Yerevan, Republic of Armenia*

The purpose of the article is to put forward and justify the approach according to which, in psychological consultation, especially in the course of studying of protective mechanisms of the person, the application of the characteristics of the psychodiagnostics methods should strictly be taken into account. Our task is to reveal the role of obligatory psychological testing in practical therapy and the exact psychological estimation, particularly highlighting the importance of the harmonious standardized psychodiagnostic tests and projective methods, to try to clarify the comparative boundaries from the point of view of corroboration and efficiency of the methods of

⁶¹¹ Журавлев Д.В., Психодиагностика: классификация видов и типов, Бим-Бад, (2009)
http://www.bimbad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=132&binn_rubrik_pl_articles=112. Այց՝ 15.11.2020

being objective-subjective. The model «Big Five» developed by P.Costa and McCray which is objectively revealing the personal traits of people nowadays, is observed as an example.

As a result of the conceptual analysis, we came to the conclusion that in order to achieve a positive result, both in the research and applied areas of psychology, it is advisable to harmoniously apply a reliable method of reliable psychological assessment (psychodiagnostics) and target psychological influence is purposeful. Considering that psychology sphere is differentiated with its direct relevance to personal traits and mental processes of a person, a reference is also made to the main characteristics of the specialist, on the basis of which the latter is authorized to process the information of a person's mental world in front of him and give a positive result.

Keywords: *person, psychological consultation, defense mechanism, psychodiagnostics, tests, questionnaire, projection.*

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПСИХОДИАГНОСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЗАЩИТНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЛИЧНОСТИ

МАРГАРИТА КАРАПЕТЯН

*аспирантка кафедры общей психологии
факультета философии и психологии
Ереванского государственного университета,
г. Ереван, Республика Армения*

Цель данной статьи - выдвинуть и обосновать подход, согласно которому при психологическом консультировании, особенно в процессе изучения защитных механизмов человека, следует строго учитывать особенности применяемых психодиагностических методов. Наша задача - выявить роль обязательного психологического тестирования в практической терапии, подчеркнуть важность гармоничного сочетания методов точной психологической оценки, в частности стандартизированных психодиагностических тестов и проективного метода, попытаться выяснить относительный предел объективности-субъективности методов с точки зрения обоснования и их эффективности. С этой точки зрения рассмотрена модель «Большой Пятерки», разработанная П. Костой и Р. Маккрейем, которая сейчас наиболее объективно описывает черты личности человека.

В результате концептуального анализа мы пришли к выводу, что для достижения позитивного результата, как в исследовательской, так и прикладной области психологии, целесообразно гармоничное применение надежного метода достоверной психологической оценки (психодиагностики) и целевого психологического воздействия. Учитывая, что область психологии отличается своим прямым отношением к личностным качествам и психическим процессам человека, также, уделено внимание ключевым личностным характеристикам специалиста, на основании которых, он может собрать мозаику ментального мира другого человека и дать положительный результат.

Ключевые слова: *личность, психологическое консультирование, защитный механизм, психодиагностика, тесты, опросник, проекция.*